

Л. Т. БУДНІКОВА
(Ужгород)

СЛОВОТВІРНА АДАПТАЦІЯ ВІДОНІМНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

УДК 811.162.4' 373.611:811.161.2

Буднікова Л. Т. Словотвірна адаптація відонімних запозичень у словацькій мові; 9 стор.; кількість бібліографічних джерел – 4; мова українська.

Анотація. У статті розглядається словотвірна структура відонімних утворень у словацькій мові та досліджується адаптація відонімних запозичень на словотвірному рівні.

Ключові слова: власна назва, запозичення, словотвірна структура, словотвірна адаптація.

Resume. The article deals with studies of word-formation structure of substantives originated from proper names in Slovak language as well as adaptation of these substantives on word-formation level.

Key words: proper name, loan-words, word-formation structure, word-formation level.

Запозичення віддавна вважається одним із способів збагачення словникового складу мови. Інтеграція Словаччини до міжнародного інформаційного простору зумовила швидкий процес оновлення лексики сучасної словацької мови за рахунок запозичень. Серед частин мови, які найчастіше запозичуються, переважають іменники, далі прикметники і дієслова. Наприклад, за підрахунками дослідниці О. Оргоньової у словацькій мові запозичено 4222 галицизмів, з яких 63,43 % – іменники, 24,16% – прикметники і 8,67 % – дієслова [2, с. 14].

Цікавими у словацькій мові є і відонімні запозичення, яким поки що мало приділяється уваги. З *Velkého slovníka cudzích slov* [4] ми зібрали 160 іменників, утворених від онімів: географічних назв або прізвищ відомих вчених, які працювали в галузі мінералогії, фізики, ботаніки чи геології.

Процес адаптації запозиченого слова в мові не відбувається однорідно, він частково реалізується на окремих мовних рівнях: фонетичному, морфологічному, морфематичному, лексичному, семантичному, словотвірному, правописному та стилістичному. Так відбувається й із відонімними запозиченнями.

Метою нашого дослідження є розглянути словотвірну структуру відонімних утворень та простежити адаптацію відонімних запозичень на словотвірному рівні.

Відонімні запозичення у словацькій мові можна поділити на декілька семантичних груп: геологічні назви, назви фізичних одиниць, зоологічні та ботанічні назви, назви процесів, спортивні назви, політичні терміни, назви одягу, назви фільмів або книг, назви зброї, медичні терміни, назви з галузі харчової промисловості, технічні терміни. Такі назви утворюються переважно суфіксальним способом, декілька іменників утворено складанням.

Найбільшу групу відонімних запозичень серед геологічних назв, утворених суфіксацією, становлять *назви мінералів або корисних копалин* (36 одиниць), які утворюються додаванням суфіксу **-it** до власної назви.

Двадцять дев'ять назв утворено від прізвища людини, що якимось чином пов'язана з цим мінералом: *allanit* – “мінерал” від прізвища американського мінералога Т. Allana, *brookit* – “цінний коричневий, навіть чорний мінерал” від прізвища англійського мінералога G. I. Brooka, *brucit* – “мінерал, який нагадує гіпс” від прізвища американського мінералога А. Brucea, *collinsit* – “світло-коричневий, прозорий мінерал” від прізвища канадського геолога W. H. Collinse, *millerit* – “нікелевий мінерал” від прізвища мінералога W. H. Millera, *phillipsit* – “білий мінерал” від прізвища англійського мінералога I. Phillipsa, *colemant* – “безколірний, прозорий мінерал” від прізвища каліфорнійського підприємця Colemana, *dickit* – “мінерал з групи каолініту” від прізвища шотландського геолога R. Dicka, *franklinit* – “вид цинкової руди” від прізвища американського фізика В. Franklina, *gibbsit* – “мінерал” від прізвища американського мінералога G. Gibbsa, *hiddenit* – “порода, яка вміщує залізо та хром” від прізвища американського мінералога W. E. Hiddena, *heulandit* – “білий аж червоний мінерал” від прізвища англійського мінералога Н. Heulanda, *morganit* – “рожева порода безилу” від прізвища американського фінансиста І. Р. Morgana, *smithsonit* – “вид мінералу білого кольору” від прізвища англійського мінералога І. Smithsona, *sillimanit* – “силікат алюмінію” від прізвища американського хіміка В. Sillimana, *wollastonit* – “мінерал” від прізвища англійського лікаря W. Wollastona, *witherit* – “мінерал” від прізвища англійського лікаря W. Witheringa, *whewellit* – “мінерал” від прізвища англійського філософа W. W. Whewella [4].

Сім іменників утворено від назви родовища або географічної назви, де було знайдено мінерал: *alaskait* – “сірий мінерал, який вміщує срібло” від назви шахти Alaska в штаті Колорадо в США, *coronadit* – “чорний блискучий мінерал” від назви родовища Coronado в США, *edenit* – “мінерал” від назви родовища Edenville в США, *kolumbit* – “мінерал” від назви родовища Columbia в США, *labradorit* – “мінерал” від назви північноамериканського півострова Labrador, *oldhamit* – “мінерал, який знаходиться в метеоритах” від назви англійського міста Odlham [4].

Інші геологічні назви мотивуються власними назвами без додавання суфіксів: *barton* – “відрізок палеогену” від топоніма в Англії Barton Cliff, *klark* – “відсоткове представлення певних елементів у складі геосфери” від прізвища британського геохіміка W. Clarka, *ašgil* – “наймолодший ордовічний ступінь” від топоніма в Англії Ash Gill [4].

Другу групу становлять ботанічні (фітоніми) та зоологічні назви (зооніми), утворені суфіксацією за схемою: власна назва + формант **-ia /-a** або суфікс **-k-a**. Дев’ять фітонімів утворено формантом **-ia** від прізвища ботаніка, котрий якимось чином пов’язаний з даною рослиною: *cinia* – “декоративна рослина” від прізвища німецького ботаніка J. G. Zinna, *gardénia* – “тропічний кущ”, названа за прізвищем британського лікаря A. Gardena, *georgina* – “садова рослина” від прізвища російського ботаніка J. G. Georgi, *forzitia* – “садова рослина із світложовтими квітами” за прізвищем англійського ботаніка W. Forsytha, *kéria* – “кущ із жовтими або білими квітами” за прізвищем англійського ботаніка W. Kerra, *klarkia* – “квітка з білими, рожевими або червоними квітами”, названа за прізвищем американського ботаніка W. Clarka, *garcinia* – “тропічна та субтропічна азійська рослина”, названа за прізвищем англійського мандрівника L. Garcina, *vudsia* – “лісова рослина”, названа за прізвищем британського ботаніка I. Woodsa, *rattlézia* – “індійсько-малазійська рослина-паразит”, утворена від прізвища британського колоніального службовця H. Stamforda Rafflesa, *mahónia* – “кущ”, назва якого утворена від прізвища американського садівника В. Мс. Mahona, *katleja* – “вид орхідеї”, названий за прізвищем англійського природознавця Cattleya [4].

Дві назви утворені слов’янським суфіксом **-k-a/ -ovk-a** від прізвища ботаніка: *duglaska* – “хвойне північноамериканське дерево” від прізвища шотланського ботаніка D. Douglasa, *banksovka* – “вид північноамериканської сосни” від прізвища англійського ботаніка I. Banksa [4].

Число зоонімів, які генетично пов’язані з власними назвами, всього десять. Більшість з них означають породи свійських тварин, птиці або види риб. Ці відоніми утворюються суфіксальним способом, де до власної назви додається суфікс **-k-a**. Назва *gupka* – “риба”, утворена від прізвища природознавця R.J.I. Guppy, *hempširka* – “м’ясна порода курей” від назви штату в США New Hampshise, *kambelka* – “порода качок, яка вирощується для отримання яєць”, утворена від прізвища англійської аристократки Campllell, *labradorka* – “птах з роду качкоподібних із північно-західної Канади” від назви північноамериканського півострова Labrador, *leghornka* – “порода білих курей, яка походить з Італії” від назви італійського міста Livorno, *sebrajtká* – “порода курей” від прізвища англійського аристократа

Johna Sebrighta, *sussex* – “порода курей” від назви англійського графства Sussex. Назва *skyyeterier* – “порода собак”, утворена скаданням від назви шотландського острова Skye. Від назви північноамериканського півострова Labrador утворений і іменник *labrador* – “короткошерсна мисливська собака”, від назви римської провінції Dalmacia походить назва породи собаки *dalmatin* [4].

Назви фізичних одиниць, мотивовані власними назвами, у словацькій мові, як, зрештою, і в інших мовах, утворені без додавання суфіксів. Їх нараховуємо двадцять. Це назви *bel* – “одиниця виміру енергії” від прізвища шотландського фізіолога A. G. Bella, *dalton* – “одиниця маси атома” від прізвища англійського фізика J. Dalton, *farad* – “одиниця виміру електричної потужності” від прізвища англійського фізика M. Farada, *franklin* – “одиниця виміру електричного заряду” від прізвища американського фізика F. Franklina, *gilbert* – “одиниця виміру магнітної напруги” від прізвища англійського природознавця і лікаря W. Gilberta, *henry* – “одиниця індукції” від прізвища американського фізика J. Henry, *joule* – “одиниця виміру енергії” від прізвища англійського фізика J.P. Joula, *kelvin* – “одиниця виміру теплової різниці” від прізвища англійського фізика W. Kelvina, *newton* – “одиниця виміру сили” від прізвища англійського фізика I. Newtona, *watt* – “одиниця виміру електричної напруги” від прізвища англійського фізика I. Watta [4].

Назви процесів або методів у словацькій мові утворені від власних назв суфіксальним способом за схемою: власна назва + **-izácia** або **-ovanie**. Нарховуємо всього шість таких відонімних утворень. Чотири назви утворені додаванням суфіксу **-izácia** до власної назви: *katerizácia* – “спосіб визначення авторського знаку в книгах” від прізвища американського бібліотекаря Ch. A. Cuttera, *kyanizácia* – “намочування дерева у воді” за прізвищем англійського винахідника J. H. Куана, *mercerizácia* – “спосіб, за допомогою якого бавовняна тканина отримує шовковий блиск” від прізвища англійця J. Mercera, *tyndalizácia* – “процес стерилізації” від прізвища британського фізика J. Tyndalla, дві назви утворені за допомогою суфікса **-ovanie**: *parkesovanie* – “метод відділення срібла від олова за допомогою цинку” від прізвища англійського винахідника A. Parkesa, *patinzovanie* – “спосіб отримання срібла з олова” від прізвища англійського металурга L.H. Pattinsona [4].

Спортивні назви та назви одягу утворені від власної назви без додавання суфіксів (10 одиниць). Наприклад, *kandahár* – “альпійські лижні змагання” від прізвища англійського офіцера Robertsa of Kandahara, *nelson* – “прийом грецько-римської боротьби” від прізвища американського борця Nelsona, *derby* – “класичні кінські перегони” від прізвища англійського лорда Derby;

donegal – “вовняна тканина” від назви ірландського графства Donegal, *damask* – “ніжна бавовняна тканина” від назви столиці Сирії Damask, *havelok* – “чоловічий плащ з довгим воротником без рукавів” від прізвища британського генерала Haveloka, *raglan* – “чоловічий або жіночий вільний плащ з особливим кроєм рукавів” від прізвища одnorукого британського лорда Raglana, *oxford* – “вид тканини” від назви англійського міста Oxford [4].

У розмовній словацькій мові часто назви фільмів або книг утворюються від власної назви за допомогою суфікса **-k-a/-ovk-a**. Наприклад, *bondovka* – “пригодницька криміналістична історія” від прізвища відомого героя фільмів J. Bonda, *clittonka* – “пригодницька література про пригоди детектива Clittona”, *disneyovka* – “фільм” від прізвища Disneya, *wallaceovka* – “пригодницький роман E. Wallacea” [4].

Назви зброї переважно утворюються від власних назв з додаванням суфікса **-k-a** або без суфіксів. Усього таких є 7 назв: *henryovka* – “військова ручна зброя” від прізвища американця Henry, *kentučka* – “вид рушниць” від назви штату в США Kentucky, *browning* – “автоматичний пістолет” від прізвища американського конструктора J. M. Browninga, *gatling* – “система автоматичної зброї” від прізвища винахідника R. I. Gatlinga, *lefoška* – “вид зброї” від прізвища винахідника Lefaucheuха [4].

Політичні, філософські або літературні відонімні назви утворені додаванням суфікса **-izmus** до власної назви (7 одиниць): *gongorizmus* – “штучний, неприродний стиль у літературі” від прізвища іспанського поета L. Gongora, *mondizmus* – “політика співпраці робітників з підприємцями” від прізвища британського промисловця A. Monda, *taylorizmus* – “система організації праці” від прізвища американського інженера F. Taylora, *owenizmus* – “напрямок утопічного соціалізму” від прізвища англійця Roberta Owena, *skotizmus* – “схоластична школа” від прізвища засновника J. D. Scota. Декілька назв утворені прямо від власної назви без суфіксації: *bojkot* – “форма економічної або політичної боротьби” від прізвища британського капітана Ch. C. Woycotta, *lynč* – “катування або задушення винуватця без суду” від прізвища судді з 18 ст. у Вірджинії Ch. Lynca [4].

З суфіксом **-izmus** наявні і відонімні медичні терміни, які означають стан або хворобу: *addisonizmus* – від прізвища англійського лікаря T. Addisona, *daltonizmus* – «нездатність ока розпізнавати кольори» від прізвища англійського хіміка та фізика J. Daltona, *parkinsonizmus* – “стан після летаргічного запалення мозку” від прізвища лондонського лікаря Jamesa Parkinsona. Інші медичні назви утворюються від власної назви переважно без додавання суфіксів: *flečer* – “кашоподібний матеріал для тимчасового

заповнення пошкодженого зуба” від прізвища зубного лікаря Н. Fletchera, *nystatin* – “антибіотик” від місця походження New York State [4].

Серед назв продуктів харчування наявні чотири іменники, які мотивуються переважно топонімами: *bourbon* – “північноамериканські віскі, які виготовляються з кукурудзи” від назви міста в США Bourbon, *čedar* – “сорт сиру, який почав вироблятися в Англії” від назви англійського міста Cheddar, *graham* – “сорт пшенично-житнього хліба” від прізвища американського лікаря S. Grahama, *gorgonzola* – “м’який пікантний сир з пліснявою” від назви італійського міста Gorgonzola, *worcester* – “соус” від назви англійського міста Worcester [4].

Технічних термінів, мотивованих власними назвами, всього чотири: *bovden* – “металевий дріт для керування гальмом на відстані” від прізвища англійського винахідника F. Bowdena, *diesel* – “двигун” від прізвища німецького винахідника R. Diesela, *karter* – “нижня частина капоту двигуна” від прізвища англійського винахідника H. Cartera, *redler* – “ланцюговий транспортер для сипучих матеріалів” від прізвища англійського винахідника Alfonza Redlera [4].

Серед запозичених відонімів наявно шість назв, утворених складанням, де першою частиною композита є власна назва: *bitlmánia* – “фанатизм, пов’язаний з групою Beatles та її концертами”, від назви групи Beatles, *hajdpark* – “демократична форма вільних неорганізованих дискусій” від назви лондонського парку Hyde Park, *disneyland* – “дитяче містечко” від власної назви Disney, *dixieland* – “увесь американський Південь” від прізвища американського землемірника Dixona, який визначив межу американського півдня, *faradmeter* – “пристрій для вимірювання електричного току” від прізвища англійського фізика M. Farada, *talbotypia* – “виготовлення малюнків на склі” від прізвища англійського фізика та хіміка W.H. Talbota [4].

Більшість назв, генетично пов’язаних з власними назвами, представляють основи, які не мають похідних. Тільки декілька відонімних назв утворюють деривати у словацькій мові. Переважно це назви на позначення продуктів харчування, виду тканини, породи тварин, деякі технічні назви. Від десяти назв словники сучасної словацької мови фіксують похідний прикметник: *bojkot* – *bojkotový* (*bojkotové hnutie, bojkotová hrozba*), *čedar* – *čedarový* (*čedarová omačka, čedarová vôňa*), *graham* – *grahamový* (*grahamový chlieb, grahamová múka*), *damask* – *damaskový* (*damaskový vzor, damasková šatka*), *dalmatín* – *dalmatínsky*, *brovning* – *brovningový* (*brovningový kaliber*), *bovden* – *bovdenový* (*bovdenové lanko*), *diesel* – *dieselový* (*dieselový motor*), *bondovka* – *bondovský* (*bondovský príbeh, bondovská séria*) [3]. Від однієї назви

зафіксовані похідні іменники: *dalmatín – dalmatínes, dalmatínka*, від двох назв – похідні дієслова: *bojkot – bojkotovať, lynč – lynčovať – lynčovanie* [3].

Отже, можна зробити висновок, що відонімні утворення мотивуються переважно антропонімами (110 одиниць), менше – топонімами (50 одиниць). Геологічні назви, назви фізичних одиниць, ботанічні назви, назви процесів, спортивні назви, політичні терміни, назви фільмів або книг, назви зброї, медичні терміни, технічні терміни здебільшого генетично пов'язані з антропонімами, зоологічні назви, назви одягу та назви з галузі харчової промисловості – з топонімами. Відонімні іменники утворюються переважно суфіксацією (117 одиниць), у меншій мірі складанням (усього 6 одиниць). Для творення відонімних назв використовуються або іншомовні суфікси – **-it, -izácia, -izmus** (61 одиниць), або суфікси слов'янського походження – **-k-a, -ovk-a, -ovan-ie** (56 одиниць). 37 відонімних назв утворено без додавання суфіксів. Словотвірна здатність відонімних назв утворювати деривати у словацькій мові низька. Всього десять іменників, зафіксованих словниками словацької мови, мають похідні. Здебільшого це назви, які часто використовуються у повсякденному житті.

Література

1. Моргун А. В. О словообразовательной валентности нарицательных фитонимов и зоонимов, генетически связанных с именами собственными / Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія: Ономастичні студії, 1996. – С. 13-19.
2. Ološtiak M., Gianitsová-Ološtiaková L. Deklinácia prevzatých substantív v slovenčine. Prešov, 2007. 152 s.
3. Slovník súčasného slovenského jazyka. – Bratislava, Veda 2006. 1134 s.
4. Šalíng S., Ivanová-Šalíngová M., Maníková Z. Veľký slovník cudzích slov. – Bratislava – Veľký Šariš: SAMO 2000. 1328 s.